

Oog in oog...

door Charles van Leeuwen

met

AMANDUS en REMACLUS

Soms krijgen monniken het verzoek om bisschop te worden. Ze kunnen die wijding meestal niet weigeren, maar staan voor een zware opgave en vervullen hun ambt niet zonder schroom en moeite. Zo ook Amandus en Remaclus uit de zevende eeuw.

Het valt monniken vaak zwaar om bisschop te zijn. ‘Ze houden zo veel van God dat ze veel zielen willen bekeren. Maar ze houden ook zoveel van de eenzaamheid, dat ze maar van weinig zielen herder kunnen zijn’, aldus een levensbeschrijving van de heilige Amandus die een tijdje bisschop van Maastricht was. Amandus legde die functie al na enkele jaren neer, omdat hij, naar eigen zeggen, het niveau van de lokale geestelijkheid te laag vond. Hij verkoos het om zijn missionaire taak weer op te pakken en kloosterstichtingen te begeleiden. Zijn vriend Remaclus werd zijn opvolger, maar ook hij trok zich na een tiental jaren in het klooster van Stavelot terug.

Acht heilige bisschoppen

Er is bijna geen stad in Europa die zoveel heiligen onder haar bisschoppen telt als Maastricht. De kerk eert niet alleen de legendarische eerste bisschop, Servatius, van wie wordt gezegd dat hij de bisschopszetel overbracht van het grote maar onverdedigbare Tongeren naar het kleine, strategisch gelegen fort aan de Maas, maar ook zeven van zijn directe opvolgers. Dat zegt iets over het charisma van die bisschoppen en de kwaliteit van hun bestuur, maar ook over het aanzien van de functie. De bisschop van Maastricht was in die donkere eeuwen, toen de structuren van het Romeinse rijk afbrokkelden, een bewaker van het christelijk erfgoed en een steun voor de vorsten die rondom hen nieuwe koninkrijken uitbouwden.

Grootgrondbisschoppen

Na Servatius traden in Maastricht verschillende soorten bisschoppen aan. Een eerste soort, onder wie Monulphus, Domitianus, Gondulphus, Lambertus en Hubertus, waren leden van lokale families van grootgrondbezitters. Zij hadden

bezittingen tot ver in de omtrek, zoals in Tongeren, Huy en Dinant, en waren vaak op pad in het Maasdal, de Ardennen en westelijke contreien. De eerste twee bouwden een monumentale grafkerk voor Servatius en vergrootten daarmee het prestige van de bisschopszetel. De laatste twee waren meer gericht op de opkomende stad Luik en werkten aan de verplaatsing van hun zetel daar naartoe. Lambertus vond in Luik de dood toen hij, na een conflict, door een sluipmoordenaar tijdens een dienst werd neergestoken. Hubertus stierf onder onduidelijke omstandigheden op enkele dagreizen van huis en zou niet in Maastricht maar in Luik worden bijgezet. De voornaamste betekenis van Lambertus en Hubertus voor Maastricht zou zijn dat ze de bisschopszetel uit de stad weghaalden en in Luik een nieuwe traditie vestigden.

Monastieke loopbaan

Een heel ander soort bisschoppen was dat van de monnik-missionarissen Amandus en Remaclus. Zij waren vreemdelingen in de regio – beiden waren rond het jaar 600 ergens in het Franse land geboren. Precieze gegevens over hun leven hebben we niet omdat hun *vitae* een tamelijk literair karakter hebben. Beiden waren van adel en kozen voor een klooster carrière: in die tijd was het kloosterleven nog zo in beweging dat we met recht van een monastieke ‘loopbaan’ kunnen spreken.

Amandus begon als novice op het eiland Yeu voor de Atlantische kust, maar vervolgde zijn vorming in Tours en Bourges. Na een Romereis startte hij een monastieke missie in het Gallische land: hij stichtte diverse kloosters, die hij enige tijd leidde voor hij weer verder trok. Het is allicht gepaster te spreken van *cellae*, kleine monastieke leefgroepen voor leden van adellijke families, dan van heuse kloosters. Het ging om vrouwen- en mannengemeenschappen en soms om dubbel-

kloosters: in de nabijheid van de vrouwengroep woonden dan enkele mannen die de *cella* met hun priesterlijke zorg en mankracht ondersteunden.

Rusteloos karakter

De ondernemende Amandus zou al snel een vertrouweling worden van de Merovingische vorst Dagobert I, wiens zoon Sigisbert hij mocht dopen. Amandus' benoeming als bisschop in Maastricht in 646 was ook door de koning geregeld: deze hoopte hiermee zijn grip op de stad te versterken. De monnik die veel aan de gunsten van Dagobert dankte, werkte aan dit scenario mee in de veronderstelling dat het voor zijn missie goed zou zijn. In zijn korte tijd als bisschop ondersteunde hij twee belangrijke monastieke stichtingen, in Stavelot en Malmédy. Verder kon hij als kerkleider weinig uitrichten. Was de lokale geestelijkheid werkelijk zo barbaars als hij in zijn brieven zegt, of was hij zelf niet in staat de cultuurverschillen te overbruggen? Was hij misschien te rusteloos voor het ambt van bisschop in een klein provinciestadje?

Bevrijd van de bisschoppelijke last in het jaar 650, zette Amandus zijn *peregrinatio* voort. Hij zou zich wijden aan monastieke stichtingen in het noorden van Frankrijk. Sommige van de door hem begonnen *cellae* kenden een kort bestaan, andere zouden uitgroeien tot belangrijke abdijen zoals Elnon bij Valenciennes en Sint-Pieter en Sint-Bavo bij Gent. Ook reisde Amandus nog tweemaal naar Rome, reizen die hem de kans boden om de relatie tussen het Frankische huis en de paus te versterken. Hij overleed op hoge leeftijd in zijn stichting Elnon, in 674 of 675.

Consolideren

Op een van zijn reizen had Amandus de monnik Remaclus ontmoet. Deze was novice geweest in het door Colombanus gestichte klooster in Luxeuil en al jong abt geworden in de door koning Dagobert gebouwde abdij van Solignac. Rond 640 legde hij deze functie neer en ging hij naar de streek van de Ardennen, eerst om er te kluizen en later om er abt te worden van de nieuwe abdijen van Stavelot en Malmédy. Door Amandus tot bisschop gewijd, moest hij spoedig diens ambt overnemen. Ook Remaclus kreeg te maken met koninklijke inmenging: Pepijn de Oudere liet zijn belangen in stad en bisdom door hem behartigen. Dat leverde Remaclus de nodige vijandigheid op, zodat hij meermalen de stad moest verlaten en in het klooster van Stavelot zijn toevlucht nemen. Blonk Amandus uit in stichtingen, Remaclus was meer het type dat die stichtingen kon consolideren.

Monniken uit zijn klooster vertellen dat hij een nieuwe regel invoerde: de extreem ascetische regel van Columbanus werd aangevuld met delen uit de mildere en op gemeenschap gerichte Regel van Benedictus. Daarmee was Remaclus een overgangsfiguur. Het nieuwe klimaat dat hij in zijn kloosters instelde, zou ook recente stichtingen als Kornelimünster en Celles bij Dinant tekenen. Enkele generaties later zouden alle kloosters in dit deel van Europa de Regel van Benedictus aannemen en het Keltische regime loslaten. Dat was een ingrijpende hervorming die door Benedictus van Aniane werd geleid maar al door Remaclus was ingezet.

Twee aan twee

De monniken uit de Merovingische tijd leidden een avontuurlijk leven. Ze reisden veel en moesten hun religieuze leven telkens op nieuwe plaatsen vormgeven. Ze leefden in kleine, kwetsbare gemeenschappen die constant van samenstelling wisselden. Het zal moeite gekost hebben om nieuwe leden in te wijden en kennis van de Schrift en het gebedsleven bij te brengen. Het zal ook moeilijk geweest zijn om telkens afscheid te nemen van medebroeders die verder trokken, onbekende bestemmingen tegemoet en met niet veel meer bagage dan wat een ezel dragen kon. Ze moesten onderweg niet alleen op hun hoede zijn voor rovers en wilde dieren, maar ook voor de vijandige bevolking en de machthebbers die zich – naar de biograaf van Remaclus meedeelt – gedroegen 'als hongerige wolven die kudde van gelovigen verslonden'.

Amandus en Remaclus waren onverschrokken geesten, dat maken de legendes over hen duidelijk. Het verhaal wil dat Amandus op een van zijn reizen een beer temde, die hem vervolgens bleef vergezellen. Remaclus wist een wolf aan zich te binden, nadat deze eerst zijn ezel had opgegeten. Een treffend detail uit de oude *vitae* is dat de monniken vaak samen optrokken, het evangeliewoord indachtig om 'twee aan twee' op pad te gaan. Amandus werd op veel van zijn reizen vergezeld door Jonas van Bobbio, een belangrijke schrijver. Remaclus vond een trouwe secretaris en reisgenoot in Hadelinus, de latere abt van Celles bij Dinant. Het is niet toevallig dat oude afbeeldingen ons die moedige missionarissen twee aan twee tonen. Zoals de zilveren reliekschrijn van Hadelinus in Visé, waarop Hadelinus en Remaclus samen naast Christus staan: de oude monnik met baard, de leerling met gladde kin en beiden barrevoets, want dat gebood de eenvoud van hun monastieke levensstaat.